

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
Факультет дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної
Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «**Особливості адаптації молодших школярів до
навчання у школі**»

Студентки: 2 курсу, МБПДПЗ групи

Освітньої програми:

Початкова освіта. Психологія.

Спеціальності 013 Початкова освіта

Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти магістр

Макарової Анастасії Олексіївни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,

доцент Казьмірчук Наталя Степанівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ І ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	7
1.1. Психолого-педагогічні проблеми адаптації дитини до навчання у школі.....	7
1.2. Шкільна дезадаптація: види, причини, прояви	16
1.3. Стан адаптації першокласників до навчання у школі (за результатами констатувального експерименту).....	25
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	40
2.1. Організаційно-педагогічні умови успішної адаптації першокласників до навчання в школі.....	40
2.2. Поєднання ігрової та навчальної діяльності як запорука успішної адаптації молодших школярів до навчання у школі	45
2.3. Реалізація наступності змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу у ЗДО і початковій школі як умова успішної адаптації першокласників	53
2.4. Методичні рекомендації вчителям щодо успішної адаптації молодших школярів до школи.....	61
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Початок навчання у школі – один з найважливіших періодів у житті дитини. Діти 6-7 років переживають психологічну кризу, пов'язану з необхідністю адаптації дитини до школи. Це пов'язано не тільки зі зміною соціальної ситуації розвитку дитини, її статусу й зайняттям нової, “внутрішньої позиції школяра”, але й з сукупністю різноманітних аспектів психічного розвитку й формування дитини як особистості.

Адаптацію визначають не лише як процес просування до успішного функціонування у певному середовищі, а також як здатність до подальшого психологічного, особистісного і соціального розвитку. Як і ми, дорослі, діти 6-7 років реагують на стан невизначеності всією своєю суттю: у них порушується біологічна і психологічна рівновага, знижується опірність до стресів, зростає напруженість. Можуть з'явитися стан тривоги, капризи, виявитися яскравіше будь-які труднощі характеру: впертість, не зосередженість, замкненість, демонстративність тощо. По суті, вперше у своєму житті першокласник, переступивши поріг школи, стає членом суспільства зі своїми обов'язками. Учитель виступає представником соціуму: він задає вимоги і норми, орієнтує школяра в тому, як йому слід поводитися, що та як робити.

Стосунки із середовищем, до якого треба пристосовуватися, особливі. Не лише оточення впливає на першокласника, але і він сам змінює соціально-психологічну ситуацію. Тому адаптувати доводиться не тільки дитину до класу, до свого місця у школі, до вчителя, але і самого педагога до нових для нього учнів. Деяка частина першокласників зазнає труднощів, перш за все, у налагодженні взаємин з учителем і однокласниками, що нерідко супроводжується низьким рівнем опанування шкільної програми.

Початок навчання учня в школі вимагає також і від батьків максимальної участі в житті їх дитини. При відсутності психологічно

грамотного підходу до виховання, батьки нерідко стають винуватцями шкільної тривожності дітей. За даними дослідників в більшості сучасних сім'ях втрачені умови для нормального психосоціального розвитку молодшого школяра, що призводить до порушень емоційної сфери та поведінки, зниження успішності, втрати духовних цінностей.

Одна з найважливіших проблем сучасної освіти – зростання числа дітей з труднощами у навчанні, з відхиленнями в поведінці, розвитку та спілкуванні. За даними вітчизняних і зарубіжних дослідників, від 10% до 40% дітей є серйозні проблеми адаптації до школи і багато потребують не тільки в спеціальній психотерапевтичній, а й у медичній допомозі.

Проблема адаптації дитини до шкільного навчання була предметом вивчення багатьох психологів, педагогів, медиків. З'ясуванню її певних аспектів сприяють, зокрема, результати наукових досліджень сутності адаптованості/дезадапованості, їх причин та особливостей прояву (І. Дубровіна, В. Каган, Р. Овчарова, Н. Самоукіна, А. Фурман та ін.); взаємозв'язку психологічної готовності дитини до школи та особливостей її адаптації до навчання (Л. Божович, Л. Венгер, Н. Гуткіна, В. Давидов, О. Проскура та ін.); емоційного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (О. Кононко, О. Кульчицька, В. Мухіна, П. Якобсон), а також результати вивчення психологічних особливостей навчальної діяльності молодших школярів (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, Г. Люблінська, О. Скрипченко та ін.).

Констатуючи суттєвий внесок названих вчених у розробку проблеми, слід зазначити, що їх творчий доробок зорієнтований на окремі теоретичні аспекти аналізованої проблеми, однак на практичному рівні залишається ще до кінця не розв'язаним питання про організаційно-педагогічні умови забезпечення адаптації дітей до шкільного навчання.

Аналіз педагогічного досвіду свідчить про те, що в сучасних умовах різко збільшується кількість учнів початкових класів, які відчувають стан дезадаптації (М. Бітянова, Г. Бурменська, І. Дубровіна, О. Захаров, В.

Оржеховська та ін). Цей стан науковці, вчителі й батьки пов'язують не стільки з проблемою здоров'я дитини або її успішністю навчання, скільки із соціально-психологічним входженням дитини в шкільне життя, в колектив класу, в систему “вчитель-учень”.

Таким чином, актуальність заявленої проблеми, суперечності, які існують між теоретичною її розробленістю та практичним втіленням, спричинили зацікавлення нею й обумовили вибір теми дипломного дослідження: **«Особливості адаптації молодших школярів до навчання у школі»**

Об'єкт дослідження – процес адаптації молодших школярів до навчання у школі.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови успішної адаптації першокласників до навчання у школі.

Мета дослідження полягає у виокремленні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов успішної адаптації першокласників до навчання у школі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження.
2. Дослідити сучасний стан адаптації першокласників до навчання у школі.
3. Виокремити та теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови успішної адаптації молодшого школяра до навчання у школі.
4. Сформулювати методичні рекомендації вчителям щодо забезпечення успішної адаптації молодших школярів до навчання у школі.

Методи дослідження:

- *теоретичні* – аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми, класифікація та систематизація теоретичних і дослідницьких даних;

- *емпіричні* – педагогічне спостереження, опитування, анкетування, тест шкільної зрілості Керна-Йірсека, «графічний диктант» Д.Ельконіна, «філіппінський тест», методика визначення рівня опанування дошкільником соціальної інформації за С.Банковим, тестування за Т. Марцинковською, методика дослідження самооцінки (авт. В. Щур) та ін..

- *статистичні* – статистична обробка даних, графічне відображення результатів та інші для кількісного та якісного аналізу експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Констатувальний експеримент проводився на базі закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №3 комунальної власності Жмеринської міської ОТГ Вінницької області. В експерименті взяли участь 28 учнів 1 класу, 20 батьків і вчитель початкової школи.

Апробація результатів дослідження відбувалися шляхом виступу на:

1) звітній науково-практичній конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної (ВДПУ імені М.Коцюбинського, 23 квітня 2021);

2) V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю *«Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами»* (ВДПУ імені М.Коцюбинського, листопад 2021).

Наукові публікації з теми дослідження:

1. Макарова Анастасія. Використання ігрової діяльності як засобу успішної адаптації дітей з особливими освітніми потребами //Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-19 листопада 2021 р.) / редкол.: О. П. Демченко, В. І. Імбер, Н. С. Казьмірчук, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Н.

А. Олійник, А. В. Хіля ; за заг. ред. О.П.Демченко. – Вінниця, 2021. – Вип. 5. – С.156-159. (Див.додаток І).

Структура дипломної роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Початок навчання дитини в першому класі – складний і відповідальний етап. Адже дуже багато змін відбувається. Це не тільки нові умови життя та діяльності, це й нові контакти, нові стосунки, нові обов'язки.

До важливих змін, які притаманні молодшому школяреві, можна віднести зміни, що пов'язані з характером його спілкування з оточуючими людьми. Центральною фігурою стає вчитель, який виступає авторитетом, арбітром, постачальником нової інформації. Дедалі більшого значення в житті учня початкової школи набувають однолітки.

Змінюється соціальна позиція: був просто дитиною, тепер став учнем. Змінюється соціальний інститут навчання і виховання: не садочок, заклад підготовки чи бабуся, а школа, де навчальна діяльність стає провідною, обов'язковою, соціально значущою та оцінюваною, такою, що розширює права та обов'язки дитини, її взаємостосунки з навколишнім середовищем. Змінюється все життя дитини: усе підпорядковується навчанню, школі, шкільним справам.

Проблема адаптації дитини до шкільного навчання була предметом вивчення багатьох психологів, педагогів, медиків. З'ясуванню її певних аспектів сприяють, зокрема, результати наукових досліджень сутності адаптованості/дезаптованості, їх причин та особливостей прояву (І. Дубровіна, В. Каган, Р. Овчарова, Н. Самоукіна, А. Фурман та ін.); взаємозв'язку психологічної готовності дитини до школи та особливостей її адаптації до навчання (Л. Божович, Л. Венгер, Н. Гуткіна, В. Давидов, О. Проскура та ін.); емоційного розвитку дітей дошкільного та молодшого

шкільного віку (О. Кононко, О. Кульчицька, В. Мухіна, П. Якобсон), а також результати вивчення психологічних особливостей навчальної діяльності молодших школярів (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, Г. Люблінська, О. Скрипченко та ін.).

Проте аналіз педагогічного досвіду свідчить про те, що в сучасних умовах різко збільшується кількість учнів початкових класів, які відчують стан дезадаптації (М. Бітянова, Г. Бурменська, І. Дубровіна, О. Захаров, В. Оржеховська та ін.). Цей стан науковці, вчителі й батьки пов'язують не стільки з проблемою здоров'я дитини або її успішністю навчання, скільки із соціально-психологічним входженням дитини в шкільне життя, в колектив класу, в систему “вчитель-учень”.

Для того, щоб дослідити реальні проблеми адаптації першокласників на сьогодні нами було проведено констатувальний експеримент. Узагальнивши його результати можемо зробити такі висновки:

- успішність адаптації молодшого школяра до навчання у школі залежить від рівня його готовності, зокрема від фізичної, інтелектуальної, соціальної, емоційно-вольової та мотиваційної готовності дитини, які мають бути сформовані на достатньому рівні ще до початку навчання дитини у 1 класі;

- більшість дітей, які прийшли у школу мають високий або середній рівень інтелектуальної готовності, водночас потребує додаткової уваги розвиток емоційно-вольової, соціальної та мотиваційної готовності дитини до навчання у школі;

- переважна більшість батьків розуміють проблему адаптації дитини до школи і допомагають у цей кризовий період дитині. Переважна більшість батьків (88%) протягом останнього року дошкільництва їхньої дитини з метою підготовки до школи водять у різні навчальні заклади, наприклад: «Дошколярик», «Розвивалочка», «Навчалочка», проте акцентують увагу перш за все на інтелектуальний розвиток дитини. Критеріями готовності дитини до школи для батьків є знання букв та цифр, вміння читати, писати і

рахувати. Через 3 місяці навчання у школі 15% батьків визнають, що потребують консультаційної допомоги від вчителя щодо покращення адаптації їх дитини, оскільки зіткнулися з ознаками дезадаптації.

- за оцінкою вчителя початкових класів після 3 місяців навчання у школі 46% першокласників уже адаптувалися, ще на стадії адаптації -35% і мають явні ознаки дезадаптації та потребують додаткової уваги з боку вчителя, батьків 18% учнів. Оскільки майже кожен п'ятий учень має ознаки дезадаптації, це вказує на проблему адаптації першокласників до навчання у школі, що потребує удосконалення методів, прийомів та засобів організації навчального процесу у 1 класі з метою забезпечення успішної адаптації дитини до школи;

- сьогодні, на жаль, є «суворим» до дітей. Так, вчителі початкових класів із занепокоєнням помічають наявність у молодших школярів тривожності, страху, відсутність почуття захищеності, знижену самооцінку, відмову виконувати доручення через непевненість у своїх силах. «Я не хочу бути дорослим, йти до школи, я завжди буду маленьким», – говорять діти, особливо в тих сім'ях, де спостерігається негативний досвід шкільного життя старших братів та сестер. Тому, щоб подолати ці бар'єри, необхідно створювати належні умови як у школі, так і в сім'ї дитини: оточувати її атмосферою радості, позитивними емоціями, переживаннями, почуттям захвату від сприйняття краси в природі, іграх, у відносинах з оточуючими та мистецтвом.

Проаналізувавши науково-методичну літературу та результати констатувального експерименту нами виокремлено і теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, які, на нашу думку, сприятимуть успішній адаптації першокласників до навчання у школі, це:

- забезпечення достатнього рівня готовності дітей 6-7 річного віку до навчання у школі;
- реалізація наступності змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу у закладах дошкільної освіти і початковій школі;

- створення комфортного і безпечного освітнього середовища, що включає фізичний і психологічний компоненти;
- налагодження плідної співпраці між педагогами і батьками першокласників.

В результаті дослідження ми сформулювали методичні рекомендації вчителям початкових класів щодо успішної адаптації першокласників до навчання у школі, зокрема це:

1. Стимулювання та мотивація навчально-пізнавальної та ігрової діяльності молодших школярів через:
  - ✓ організацію пізнавальних ігор на уроках,
  - ✓ створення ситуацій емоційного переживання,
  - ✓ створення ситуацій цікавості,
  - ✓ створення ситуацій опори на життєвий досвід,
  - ✓ створення ситуацій успіху у навчально-пізнавальній та ігровій діяльності,
  - ✓ позитивне стимулювання,
  - ✓ авансування успіху,
  - ✓ підкреслення досягнень дитини,
  - ✓ розгорнута оцінка результатів його діяльності,
  - ✓ створення ситуації для творчого самовираження.
2. Стимулювання особистісного розвитку шляхом:
  - ✓ зняття напруги, тривожності,
  - ✓ створення особистої перспективи, що створює у дитини віру у свої можливості,
  - ✓ формування реально усвідомлюваних та реально діючих мотивів його поведінки,
  - ✓ аналіз конфліктних ситуацій, у які дитина потрапляє,
  - ✓ особистий приклад педагога,
  - ✓ звернення до моральних почуттів (до любові, співчуття, поваги, сорому, почуття прекрасного),

✓ вплив шляхом позитивного прикладу, роз'яснення, вимоги, навіювання, співчуття, спонукання.

3. Організацію життя та діяльності дитячого колективу:

- ✓ створення ситуацій особистісної та групової перспективи,
- ✓ вироблення колективно-єдиних вимог до взаємовідносин у дитячому колективі, правил поведінки у школі, на вулиці,
- ✓ колективні справи та ігри.

4. Організацію партнерської взаємодії з батьками:

- ✓ батьківські збори, де необхідно провести роз'яснювальну роботу про цілі та завдання навчання в 1 класі,
- ✓ індивідуальні консультації батьків,
- ✓ запрошення на консультації до психолога, вчителя-дефектолога

Виконана робота не вичерпує усіх аспектів піднятої проблеми, яка повинна мати продовження у дослідженнях, як теоретичного, так і методичного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anna Khilya, Olena Kolosova, Irina Sarancha, Natala Kazmirchuk Psychological and Pedagogical Readiness of Students for Professional Activities in an Inclusive Environment SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 22 th -23 th, 2020. 363-373.
2. Белік Л. А. Адаптація першокласників до школи / Л. А. Белік // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2012. – № 6. – С. 36–39.
3. Берник О. Н., Козак І. К.: Адаптаційні заняття для майбутніх першокласників, які не відвідують ДНЗ / О. Н. Берник, І. К. Козак // Почат. навчання та виховання: наук.-метод. журн. - 2009. - № 27. - С. 3-14.
4. Битянова М.Р. Адаптація дитини до школи: діагностика, корекція, педагогічна підтримка / М.Р. Битянова. Мн., 1997. 145 с.
5. Быков Е.А. Социальная адаптация младших школьников к учебной деятельности / Е.А. Быков// Социальная политика и социология. 2013. №3-2(95). С. 165-173.
6. Валеева Н.Ш. Адаптация и реабилитация в социальной работе- М.:Казан. Гос. Технол. ун-та, 2011. С. 19-20.
7. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посібник / І. М.Галян. – 2-ге вид., стереотипне. – К. : Академвидав, 2011. – 463 с.
8. Гончарук І. Створення вчителем комфортних умов для адаптації першокласників до навчання у школі / Ірина Гончарук // Початкова школа. 2013. № 7. С. 42-44.
9. Гуріна О. Адаптація першокласників: Семінар для вчителів початкових класів / О. Гуріна // Психолог. Шкільний світ. – 2018. – № 15. – С. 13-16.
10. Грошовенко, О. П., Казьмірчук, Н. С., & Вікарчук, Н. Г. (2021). Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктної діяльності. *Імідж сучасного педагога*, (1(196), 95–100.

11. Грошовенко О.П., Герасимчук А.В., Сметанюк І.В. Формування екологічно-доцільної поведінки молодших школярів // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5–6 лютого 2021 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2021. – Ч. 1. – С.67-70.

12. Дабіжа Л., Комарівська Н., Любчак Л. Інтегровані уроки читання та мистецтва як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів // Н. Комарівська, Л. Любчак, Л. Дабіжа / Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. – Вип. 66. – 2021. – С. 7-12.

13. Донін В.М. Психологія і педагогіка життєтворчості : Навчально-методичний посібник / В. М. Донін. – К. : Центр навчальної літератури. – 1996. – 179 с.

14. Дронь Т. А. Психологічна підготовка дитини до школи : методичні поради / Т. А. Дронь. // Психолог. – 2007. – №21. – С. 57– 63.

15. Дубчак О. Дитина йде до школи: радощі й турботи / О. Дубчак // Початкова школа. – 2003. – № 4. – С. 52-55.

16. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.

17. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. К.: Центр учбової літератури, 2007. 392 с.

18. Демченко О.П., Казьмірчук Н.С., Комарівська Н.О. Лідерство в соціальній обдарованості. *Освітнє лідерство: від теорії до практики* : монографія / авт. кол. ; за наук. ред. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронне видання]. – Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. 87-104.

19. Demchenko O., Koval T., Vatso M., Lyumar Y., Turchyna I. Развитие рефлексивного компонента готовности будущих педагогов к работе с

одаренными детьми во время тренинговых занятий. Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 22th-23th. 2020. P. 119-132.

20. Demchenko O., Stakhova I., Davydova M., Larina I., Lyamar Y., Strilets S. Preparation of Future Teachers for the Development of Giftedness of Preschool and Primary School Children by Means of Dramatization. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II. May 28-29. 2021. С.165-177.

21. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр. и перераб. — М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. — 384 с.

22. Казьмірчук Н. Наступність як психолого-педагогічна категорія // Молодий вчений. 2018. № 5.2. С.7-11.

23. Казьмірчук Н., Яковишина М. Вивчення емоційної культури майбутніх вчителів початкових класів. New inception. Чернігів, 2021. №2. С.41 - 49.

24. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку – умова їх успішного розвитку / Г.Г. Кіт // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. – 2013 – №2. – С.157-161.

25. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи / Т. В. Кравченко. – К. : Просвіта, 2009. – 416 с. Гончарук І. Створення вчителем комфортних умов для адаптації першокласників до навчання у школі / Ірина Гончарук // Початкова школа. – 2013. – № 7. – С. 42-44.

26. Кирилів В. О. Реалізація принципу розвивального навчання у досвіді роботи вчителів початкової школи / Кирилів В. О. // Пед. науки: зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. Херсон: ХДУ, 2013. Вип. 63. С. 123-127.

27. Ключко В. Є. Вікова психологія / В. Є. Ключко. – М. : ВЛАДОС-ПРЕС, 2003. – 264 с.

28. Кожемякина Н. І. До питання про шкільну дезадаптацію дітей першого класу / Н.І. Кожемякина // Наука і освіта. – 2002. – № 2. – С. 32–35.
29. Колесова Г. В. Діагностика адаптації першокласників до школи / Г. В. Колесова. – С. : Миський методичний центр, 2009. – 44 с.
30. Комарівська Н.О. Впровадження елементів ігрових технологій у процес збагачення словника дітей дошкільного віку / Н.О. Комарівська, І.М. Лапшина, Н.Л. Франчук // III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні технології в дошкільній освіті». – Переяслав-Хмельницький. – 26-27 березня 2020. – С.44-48.
31. Комарівська Н.О. Наукові основи розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи на уроках української мови / Н.О. Комарівська, Т.В. Поповська // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. – Бердянськ, Вінниця, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Київ, Кропивницький, Мукачєво, Полтава, Умань, Херсон. – Вип. 6. – 2019. – С. 77-79.
32. Комарівська Н.О. Розвиток словесної творчості в контексті наступності : дитячий садок-школа / Н.О. Комарівська, А.С. Чернятинська // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. – Бердянськ, Вінниця, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Київ, Кропивницький, Мукачєво, Полтава, Умань, Херсон. – Вип. 6. – 2019. – С. 325-327.
33. Костіков В.О. Переваги арт-терапії як засобу адаптації дітей молодшого шкільного віку до умов навчально-виховного процесу / Костіков В.О. // Молодий вчений. 2015 р., травень. № 5 (20), частина 3. С. 104-107.
34. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Либідь, 1989. – 608 с.
35. Кочерга О. Психофізіологічний розвиток дитини перед школою / Ольга Кочерга // Початкова школа. 2012. № 1. С. 45.

36. Кравчук Л.В. Корекційна програма для молодшого шкільного віку / Л. В. Кравчук. – К. : ІППО КУ імені Бориса Грінченка, 2005.
37. Кривчикова О. Психомоторний стан як фактор адаптації учнів початкових класів до умов навчання в школі / Олена Кривчикова, Тетяна Лясота // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2008. №2. С. 162-164.
38. Крупник Г. А. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу / Крупник Г. А. // Таврійський вісник освіти.- 2014.- № 2 (46).- С. 251-257.
39. Кураев Г. А. Возрастная психология / Г. А. Кураев, Е. Н. Пожарская. – Ростов-на-Дону : УНИИ валеологии РГУ, 2002. – 146 с.
40. Лазаренко Н.І., Коломієць А.М. Глобалізація та інформатизація як паралельні процеси в сучасному суспільстві / Н.І Лазаренко, А.М. Коломієць // К. : Видавничий дім «АртЕк» - 2017.
41. Лазаренко Н. І. Тенденції професійної підготовки вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції.: дис. ... доктора пед. наук : [спец.] 13.00.04 – "Теорія і методика професійної освіти" ; Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна, НАПН України. Київ 2020. 571 с.
42. Лазаренко Н. І. Тенденції розвитку та реформування вищої педагогічної освіти: зарубіжний досвід. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. праць / ред. кол.: В. І. Шахов, О. В. Акімова, В. І. Бондар та ін.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : Твори, 2018. Вип. 56. С. 197-202.
43. Лазаренко Н. І. Суперечності, проблеми і парадокси в системі сучасної педагогічної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід,

проблеми: зб.наук.пр. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер» 2019. Випуск 53. С.5-9.

44. Лемешева Т. Є. Етапи соціалізації дитини: підготовка до школи та адаптація першокласників / Т. Є. Лемешева, І. М. Подавільнікова // Таврійський вісник освіти. - 2013. - N 4. - С. 270-278.

45. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : МГУ –1972. – 575 с.

46. Ліснівська Л.Б. Вплив методів роботи вчителя на формування самооцінки першокласника // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2007. – № 3. – С. 34-39.

47. Ліснівська Л.Б. Роль самооцінювання в адаптації дитини до школи // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 41-45.

48. Любчак Л.В. Професійна готовність соціального педагога до розвитку емоційної сфери молодшого школяра // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія. – 2009. - №11. С 156-161.

49. Люблінська Г.О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. – К. : Вища школа, 1974. – 355 с.

50. Максименко С. Д. Особистість починається з любові / С. Д. Максименко. – К. : МАУП, 2004.

51. Максименко С. Д. Практична психологія та соціальна робота / С. Д. Максименко // Науково - практичний та освітньо-методичний журнал. – 2004. – № 9. – С. 1–8.

52. Марінушкіна О. Діагностика шкільної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку // Діагностичний інструментарій психолога / Упор. Т. Гончаренко. К.: Шкільний світ, 2008.С. 24-34.

53. Марінушкіна О. Є. Адаптація учнів до шкільного навчання. 1–10 класи / О. Марінушкіна, О. Замазій; за заг. редакцією Л. Д. Покроєвої. — Х. : Ранок. - 2011.

54. Mozgalova, N. G., Baranovska, I. G., Hlazunova, I. K., Mikhalishen, A. V., & Kazmirchuk, N. S. (2021). Methodological foundations of soft skills of musical art teachers in pedagogical institutions of higher education. *Linguistics and Culture Review*, 5(S2), 317-327.

55. Мухина В. С. Детская психология / В. С. Мухина. – М. : Просвещение, 1985.

56. Natalia Kazmirchuk, Iryna Baranovska, Nataliia Mozgalova, Olga Shcholokova, Vadym Podorozhnyi. METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHER TRAINING FOR THEATRICAL ACTIVITIES WITH PUPILS. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 28th-29th, 2021. 235-246

57. Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология : Ученик / Обухова Л.Ф. –М,1996. – 374 с.

58. Опанасюк Г. Алгоритм супроводу дітей в адаптаційний період / Г. Опанасюк // Психолог.- 2009.- Січень (№3-4).- С. 12-18.

59. Острогляд А. С. Програма адаптації першокласників до навчання в школі / А. С. Острогляд // Освітній портал UROK-UA.com. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://urok-ua.com/prohrama-adaptatsiji-pershoklasnykiv-do-navchannya-v-shkoli/>

60. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручн. / Р. В. Павелків – К. : Кондор, 2015. – 469 с.

61. Перегончук Н. Психологічні основи проявів дезадаптації учнів початкової школи / Н. Перегончук // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів.– Серія «Початкове навчання».– Вип. 5. Частина II.– Вінниця, 2007.– С. 40-42.

62. Підручна І. Я – першокласник! : авторська програма / І. Підручна // Психолог. – 2014. – № 15–16.

63. Поліщук С.А. Вольові якості у молодших школярів / С.А. Поліщук // Початкова школа. 2000. №2. С. 40-41.

64. Пономаренко Л. П. Методы психологической коррекции для работы с детьми младшего школьного возраста / Л. П. Пономаренко, К. Г. Теплякова. – Одесса, 1994. – 76 с.
65. Прийменко В. Ефективна адаптація першокласників : програма підтримки / В. Прийменко // Психолог. – 2010. – № 33. – С. 4–10
66. Пристинський В.М. Соціально-педагогічні умови адаптації учнів молодшого шкільного віку до навчання в процесі фізкультурної діяльності / В.М. Пристинський, Т.М. Пристинська, І.В. Ахременко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2013. № 6 (59). С. 151-159.
67. Прищепа О. Психологічні особливості адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі / О. Прищепа // Вісник інституту розвитку дитини. Вип. 13. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : Збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 149-154.
68. Розіна І. В. Вплив тривожності на процес адаптації учнів п'ятих класів / І. В. Розіна, Х. О. Андріяш // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.-2010.- Т II.-№ 82.-С.168-171.
69. Славіна Н. С. Психологічне консультування : навч.-метод. посібник / Н. С. Славіна. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. – 69 с.
70. Сьома Н. А. Дослідження довільності психічної активності / Н. А. Сьома // Шкільний психолог – 2000 – № 43.
71. Таніна О. О. Причини шкільної дезадаптації / О. О. Таніна // Причини шкільної дезадаптації. Спрямованість особистості сучасних школярів, 2001. – С. 83-88.
72. Фомина, Л.Ю. Что влияет на формирование самооценки младших школьников / Л.Ю. Фомина // Начальная школа. 2013. № 10. С. 99-102.
73. Цилев В. Діагностика психологічної готовності дітей до школи / В. Цилев // Все про адаптацію.– 2004.– №25-26.– С. 14-21.
74. Цікра І.О. Педагогіка співробітництва – основа сучасної моделі навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах /

І.О.Цікра, І.М. Куліда // Збірник наукових праць – Військова освіта – Національного університету оборони України. 2013. № 2 (28). С. 172-180.

75. Чінікайло, С.І. Психолого-педагогічний супровід адаптації молодших школярів / С.І. Чінікайло. Мн.: БДМУ, 2005. 56 с.

76. Чуткіна Г.М. Адаптація першокласників до педагогічного процесу школи: Автореф. дис. к.пед.н. / МГПИ ім. В.І. Леніна. М., 1987. 19 с.

77. Шильцова Ю.В. Эффективные методы сопровождения социальной адаптации младших школьников/ Ю.В. Шильцова// Рязанский государственный университет имени Есенина. 2015. С. 191-196.

78. Яковлева Н.Ф. Разработка индивидуально ориентированных воспитательных и коррекционно-развивающих программ для социально дезадаптированных детей и подростков / Н.Ф. Яковлева. М.: Флинта, 2014. С. 20-28.

79. Яновська Т.А. Особливості розвитку мислення молодших школярів в умовах інтегрованого навчання: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Яновська Т.А. – Ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. К., 2018. 22 с.